

ВПЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Анотація

У статті окреслені теоретичні аспекти міграції як соціологічної категорії, види міграції (внутрішня та зовнішня) та їхній вплив на демографічну структуру населення України. Проведено аналіз кількісних даних щодо українських біженців і внутрішньо переміщених осіб (ВПО) за даними ООН. Визначено основні виклики, пов'язані з методологією соціологічних досліджень серед цих груп. Розглядаються особливості вибірки, проблеми репрезентативності та доступності населення для опитувань у контексті воєнних обставин. Дослідження підкреслює складність отримання достовірної статистичної інформації для планування соціальних програм та проведення соціологічних досліджень в умовах масштабної міграції.

В соціологічній енциклопедії поняття «міграція» (лат. *migratio* – переселення, переміщення) визначається як просторове переміщення, переселення осіб чи їх груп, пов'язане зі зміною місця проживання на достатньо тривалий термін. Розрізняють міграцію внутрішню і зовнішню. Внутрішня міграція (між регіонами, із села в місто) є формою перерозподілу трудових ресурсів як основного елемента продуктивних сил, фактором зміни складу і розміщення населення. Зовнішня міграція впливає на кількість населення країни, збільшуючи або зменшуючи її на величину міграційного сальдо різницю між кількістю людей, що переселилися за межі країни (емігранти), і кількістю людей, що приїхали в країну (іммігранти) (Городяненко, 2008, с. 229).

Також, дослідники виділяють постійне і наявне населення. «Постійне населення – це ті люди, які зареєстровані й зазвичай проживають

Пиголенко Ігор

КПІ ім. Ігоря Сікорського
pigolenko@gmail.com

Ключові слова:

міграція, біженці, внутрішньо переміщені особи, воєнний конфлікт, демографічна структура, міграційне сальдо

на певній території, навіть якщо вони тимчасово відсутні. Наявне населення – це люди, які фактично присутні в регіоні на момент опитування, за винятком тимчасово відсутніх постійних жителів. Соціологи зазвичай опитують не постійне, а наявне населення, тобто тих, хто проживає на території України в період опитування (іноді опитуються й аналізуються окремо біженці, але не об'єднуються з наявним населенням)» (Паніотто, 2024, с. 35).

Повномасштабне вторгнення росії на територію України спричинило потужну зовнішню міграцію. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, станом на листопад 2024 року у світі було зафіксовано майже 6,8 млн. біженців з України, в Європі ця цифра складає більше ніж 6,2 млн. (UNHCR, 2024). Але ми розуміємо, що ці дані є оціночними. Не дивлячись на те, що вони збираються з різних джерел, при цьому здійснюється триангуляція як

«Driving Economic Recovery: Scaling Digital Education Experiences in Higher Education Institutions»

інформації, так і джерел – цифри є приблизними. Статистичні дані складаються переважно з даних, наданих органами державної влади. У статистичних даних Управління верховного комісара ООН використовує термін біженці узагальнено, маючи на увазі всіх осіб, які були вимушені покинути Україну у зв'язку з війною. Засоби перевірки даних та рівень доступу до біженців з України також відрізняються залежно від країни. Що теж впливає на точність отриманих розрахунків. Також відбувається постійне переміщення біженців між країнами, що може бути пов'язано з виплатами, обмеженням знаходження в країні, неможливістю забезпечити відповідний рівень життя тощо. Це може призводити до подвійного врахування одних і тих самих людей або, навпаки, може бути ситуація, що людина знялася з обліку в одній країні, але ще не стала на облік в іншій. Є частка населення, яка повернулася в Україну, але через певний період часу, знову була вимушена покинути країну, у зв'язку зі зміною обставин.

Українські дослідники при проведенні соціологічних досліджень серед біженців за кордоном відмічають проблеми нестачі статичних даних для планування досліджень, формування репрезентативної вибірки.

Упродовж 20-26 квітня 2024 року Київський міжнародний інститут соціології (KMIC) провів опитування українських біженців. Методом онлайн-інтерв'ю з використанням комп'ютера (computer-assisted web interviews, CAWI) було опитано 801 респондента (дорослі громадяни у віці 18 років і старше), що виїхали з України після 24 лютого 2022 року і наразі мешкають у Німеччині, Польщі та Чехії. В методології дослідження зазначається, що потрібно враховувати відсутність надійних статистичних даних про кількість і розселення українських біженців, відсутність даних про їх статево-вікову структуру, вкорінення окремих українських біженців і, як наслідок, менший інтерес до участі в українських опитуваннях, особливості методу онлайн-інтерв'ю. Зазначені

фактори впливають на похибку і фактична похибка буде дещо вищою (Грушецький, 2024).

Іншою ж стороною військових дій на території України є зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які намагаються виїхати з постраждалих регіонів у безпечніші райони в рамках країни. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, станом на листопад 2024 року в Україні було зафіксовано 3,7 млн. внутрішньо-переміщених осіб (UNHCR, 2024). Це також суттєво впливає на організацію та проведення соціологічних досліджень.

Володимир Паніотто виділяє наступні групи, на які можна поділити населення під час війни: «1. Основна група – населення, яке не змінювало місця проживання після початку війни, ця група доступна для опитування; 2. Комбатанти (учасники бойових дій) – приблизно 2% (хоча вони частково доступні); 3. Населення в зоні активних бойових дій на лінії зіткнення, частково доступні (це 1-2% населення); 4. Біженці (доступні, але важко забезпечити репрезентативне опитування; однак, вони не входять у нашу генеральну сукупність); 5. Внутрішньо переміщені особи (ВПО) – вони повністю доступні для телефонних опитувань; 6. Новоокуповані – населення новоокупованих (після 24 лютого 2022 року) територій: на початку війни їх ще можна було опитувати, але пізніше окупанти відключили українських операторів мобільного зв'язку (це 3-5%); 7. Староокуповані – люди, які проживають на територіях, окупованих раніше, у 2014 році (Крим і частини Луганської та Донецької області); і зараз, і до повномасштабної війни вони не входили в нашу генеральну сукупність» (Паніотто, 2024, с. 37).

Отже, масштабні зовнішні та внутрішні міграційні процеси суттєво вплинули на соціальну структуру українського суспільства та ускладнили отримання статистичної інформації, що необхідно як для планування тих чи інших програм, так і для проведення досліджень серед біженців. Ми маємо ситуацію, що біженці доступні, але важко забезпечити репрезентативне опитування.

Список використаних джерел

1. Городяненко, В. (Ред.). (2008). *Соціологічна енциклопедія*. Київ: Академвидав.

«Driving Economic Recovery: Scaling Digital Education Experiences in Higher Education Institutions»

2. Грушецький, А. (2024). Пресреліз «Опитування українських біженців у Німеччині, Польщі та Чехії: задоволеність життям закордоном, повернення в Україну, інтерес до ситуації в Україні». Взято з <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1408&page=1>
3. Паніотто, В. (2024). Репрезентативність вибірок під час війни. *Маркетинг в Україні*, 4-5(133), 35-39.
4. Fedorchenko-Kutuev, P., Pygolenko, I., Khomiak, A. (2023) Ukrainian State Between the Imperatives of Democracy and Post-War Modernization. *Ideology and Politics Journal*, 1, 148-171.
5. UNHCR REGIONAL BUREAU FOR EUROPE (2024). Site UNHCR. Retrieved from <https://data.unhcr.org/en/documents/details/112726>